

СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Носань Ангеліна Сергіївна,
студентка 6 групи, 4 курсу, 3 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Курашова Інна Миколаївна,
молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України

The report is devoted to the study of the issues of modern innovative development of Ukraine, the urgent problems of the National innovation system of Ukraine and the ways to solve and overcome them.

Keywords: innovation, national innovation system, innovative development.

Доклад посвящен изучению вопросов современного инновационного развития Украины, насущных проблем Национальной инновационной системы Украины и предложены пути их решения и преодоления.

Ключевые слова: инновации, национальная инновационная система, инновационное развитие.

За роки незалежності рівень розвитку інноваційних систем в Україні значно знизився і продовжує погіршуватись. Наша держава втрачає свої позиції у виробництві наукоємної продукції. Інноваційна активність підприємств втричі нижча, аніж в державах-членах Європейського Союзу. Наша держава, перетворюючись на постачальника сировинних ресурсів та виробів з незначної доданої вартості на зовнішні ринки, втрачає позиції у виробництві наукоємної продукції.

На нашу думку, сучасна національна інноваційна система (далі – НІС) формується під дією таких основних чинників, як: наявність та розмір природних та трудових ресурсів; рівень та особливості розви-

тку інститутів держави; обсяг та форми підприємницької діяльності. Тобто формування НІС визначається створенням сприятливого економічного і правового середовища, формуванням інноваційної інфраструктури, удосконаленням механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень, експериментальних розробок.

Можна стверджувати, що незважаючи на всі дії органів державної влади з розбудови НІС України, на сьогодні її сучасному стану притаманні значні недоліки (як в практичній, так і в науковій сфері), серед основних можна назвати такі: у вітчизняній літературі немає чітко сформованої моделі НІС, яка б відповідала особливостям національної економіки України; відрив науки від сфери господарювання; відсутність програм довгострокового розвитку (як державного, так і регіонального рівнів); відсутність механізмів оцінки ефективності державних та регіональних науково-технічних програм; недосконалість законодавчої бази в частині стимулювання інноваційної активності, а також матеріального та морального стимулювання інтелекту, особливо ЗВО; спонтанне ініціювання інновацій; відсутність чітко сформованої інноваційної інфраструктури й механізмів комерціалізації науково-технічних розробок; непослідовність, безсистемність і, дещо хаотичне формування та реалізація державної політики; в даній сфері відсутня налагодженість взаємозв'язків між секторами НІС. Ці та ряд інших негативних чинників ставлять під загрозу подальший економічний збалансований та ефективний розвиток національної економіки та інноваційної системи України в довгостроковій перспективі.

Відповідно до «Програми стратегічного розвитку інноваційної системи України до 2020 року», головна системна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи – сектору досліджень і розробок, освіти, винахідництва – не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно низькоукладна вітчизняна економіка, отримана у спадок від СРСР, а також система підприємництва, що склалася під впливом нав'язаних Україні ззовні

неоліберальних реформ, залишаються вкрай несприйнятливими для впровадження сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Незважаючи на це, слід наголосити, що Україна входить до вісімки держав світу з розвиненими високотехнологічними галузями промисловості, зокрема, енергетичними устаткуваннями, машинобудуванням, медичною технікою, за якими надається найбільша кількість заявок на патенти.

Сучасний стан НІС характеризується статистичними показниками:

1) За 1995–2018 рр. кількість підприємств, що впроваджували інновації зменшилась на 675 одиниць, попри поступове їх зростання з 2005 р. Показник питомої ваги промислових підприємств, що впроваджували інновації знизився до 55,9 %, а у 2005 р. – був рекордно низьким – 8,2 %, що нижче порогового значення (25 %) і набагато нижче від аналогічного показника розвинених країн світу (70–80 %). Тобто характеристика інноваційної діяльності в Україні вказує на відсутність розвитку національної інноваційної системи, стабільної стратегії розвитку держави, що викликає нестабільність та ситуативність розвитку інноваційних чинників економічного зростання. Загалом показники інноваційно-технологічного розвитку реального сектора економіки залишаються протягом останніх років майже стабільними. Це підкреслює існуючу закономірність щодо значення стабілізуючої ролі інноваційних чинників в економічному розвитку;

2) Наукові установи. За 1995–2018 рр. кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки зменшилась на 198 одиниць (або 13,6 %), а чисельність науковців скоротилась майже на 95 тис. чол., що є загрозою для розвитку НІС. Однак, в економіці України зростає чисельність докторів та кандидатів наук відповідно на 52,6 % та 47,5 %, попри загальне падіння чисельності науковців. Така тенденція хоча й є позитивною, проте сьогодні більшість наукових кадрів працює у ЗВО, де невисокий рівень наукової діяльності з причин відсторонення освіти від практики, та науки також, це не сприяє розвитку вітчизняної НІС. В Україні за 1995–2018 рр. обсяг виконуваних наукових та наукотехнічних робіт за питомою вагою у ВВП скоротився з 1,36 до 0,79 %;

3) Освіта. Вкрай значення в національній інноваційній системі належить освіті, у якій і зосередилась сьогодні переважна більшість наукових співробітників з науковими ступенями, що свідчить про значний її потенціал. На початок 2012–2018 навчального року в Україні функціонувало 823 вищих навчальних заклади (ВНЗ), що на 214 менше рівня 1995–1996 н.р., серед яких 489 закладів I–II та 334 – III–IV рівнів акредитації незважаючи на скорочення кількості ЗВО чисельність студентів зросла з 1540,5 тис. у 1995-1996 н.р. до 2170,1 тис. студентів у 2012-2013 н.р., або на 629,6 тис. Крім того, змінилася структура розподілу між ЗВО: I-II рівнів акредитації – з 40,1 до 15,9 %, III–IV рівнів акредитації – з 59,9 до 84,1 %. Така тенденція сприяла щорічному зростанню чисельності, яка перевищує сьогодні рівень 1995-1996 н.р. майже в 2 рази. Зросла в Україні й чисельність аспірантів та докторантів відповідно – на 95,8 % і 47,6 %. Значні обсяги освітньої діяльності позитивно відобразилися на останній рейтинговій оцінці агентства Bloomberg, згідно якого Україна сьогодні займає 42 місце серед інноваційно розвинених країн світу (більше 200 країн включено до цього рейтингу), випереджаючи Південну Африку, Аргентину, Румунію, Болгарію тощо;

4) Сьогодні в Україні зареєстровано 16 технопарків, проте динаміка їх розвитку та функціонування знизилась.

Вважаємо за необхідне визначити та проаналізувати причини такої низької інноваційної активності підприємств в економіці України:

1) непрямі методи регулювання, які не стимулюють промислові підприємства до активного впровадження інновацій. Сьогодні в Україні відсутні «працюючі» закони, щоб встановлювали податкові пільги чи податкові кредити для підприємств, які б впроваджують інновації.

2) домінування у структурі економіки сировинних галузей, які менш схильні до інноваційних процесів;

3) недостатній рівень конкуренції. Дослідження показують, що підприємства, які конкурують з імпортом, та ті, що мають бізнес на зарубіжних ринках, є більш інноваційно активними. Саме тому держава має створювати умови для захисту конкуренції та демонополізації ринку.

Задля вирішення вищезазначених проблем, на наше переконання, слід запозичити позитивний досвід провідних країн світу, звичайно ж з його адаптованістю до вітчизняних реалій. Так, основними напрямками державної інноваційної політики країн Європейського Союзу щодо підтримки інноваційних підприємств є: надання прямої фінансової підтримки усунення бюрократичних перепон для започаткування господарської діяльності; полегшення доступу до джерел фінансування; підготовка кваліфікованих кадрів для потреб сфери господарювання; зменшення податкового тягара. Наприклад, у країнах ЄС впроваджуються такі заходи:

1) заходи прямої підтримки: створення Євроінфоцентрів (англ. Euro Info Centre), основною метою діяльності яких є роз'яснення вимог законодавства для суб'єктів інноваційного бізнесу; спрощення форм і звітних вимог; 2) спрощене законодавство для внутрішнього ринку (SLIM) ініційовано ще у 1996 р. і є ключовою ініціативою в галузі спрощення законодавства. Суть програми зводиться до корекції окремих законів, що є перепонами для діяльності інноваційних підприємств, невеликими групами офіційних представників країн у тому або іншому конкретному секторі.

У країнах з розвинутою ринковою економікою основними формами стимулювання малих інноваційних підприємств є:

– законодавче забезпечення захисту інтелектуальної власності й авторських прав;

– безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених (Нідерланди, Німеччина);

– цільові дотації на науково-дослідні розробки (практично у всіх розвинених країнах);

– державні програми щодо зниження ризиків і відшкодування ризикових збитків (Японія);

– відстрочення сплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія);

– пряме фінансування (субсидії, позики), що досягають 50 % витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США й інші країни);

– створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Великобританія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди);

– програми пошуку і залучення талановитих іноземних спеціалістів, включаючи прискорене оформлення їм віз, надання стипендій для навчання і поліпшення умов проживання (Японія, США, Австралія).

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, можна стверджувати, що сьогодні Україна неспроможна забезпечити випереджальний розвиток технологій та високотехнологічних галузей, адже параметри її інноваційно-технологічного розвитку вже давно знаходяться поза межами допустимих граничних показників.

На сучасному етапі та у найближчій перспективі вітчизняні підприємства не в змозі здійснювати високопродуктивну науково-технічну, технологічну та інноваційну діяльність, оскільки, у вітчизняному законодавстві фактично відсутні норми, що б стимулювали таку діяльність, більше того, існуючий механізм регулювання науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання певною мірою протидіє залученню та розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку.

Незацікавленість суб'єктів господарювання фінансувати наукові дослідження і розробки, інвестувати кошти у проекти з довгим періодом окупності та державна політика у цій сфері сьогодні є головними причинами того, що витрати недержавного сектора на наукові дослідження скорочуються.

Фінансування науки за залишковим принципом, відсутність стимулів до інноваційної діяльності та державної підтримки високотехнологічних підприємств, недосконале та недієве законодавство, тотальна корумпованість державних службовців призвели до вкрай негативних структурних змін в економіці, а саме зростання частки сировинних та низькотехнологічних виробництв до занепаду високотехнологічних. В Україні є дуже гострою проблема забезпечення взаємодії науки, держави та підприємницького сектору, оскільки велика кількість цікавих розробок, що створюються вітчизняними винахідниками, не знаходять інвесторів для їх реалізації, науко-

ві дослідження фінансуються недостатньо. Корисним для України є позитивний досвід держав з розвинуеною ринковою економікою у частині співпраці університетів та підприємницького сектору, розробки спільних навчальних програм, програм стажування молоді на підприємствах та ін. Ефективним для України було б запозичення досвіду програм державно-приватного партнерства США у сфері інноваційної діяльності. Поштовхом для прискореного розвитку академічного сектора науки повинно стати збільшення бюджетного фінансування у розрахунку на одного науковця. Недостатнє бюджетне фінансування є основною причиною низького рівня заробітної плати, а відповідно і низького статусу професії науковця у суспільстві, відсутність матеріально-технічної бази спонукає перспективних науковців до від'їзду закордон, чи зміни сфери діяльності.

Задля реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку України на інноваційній основі необхідно провести заходи щодо удосконалення системи фінансування інноваційної діяльності, а саме: запровадження фінансування досліджень на основі справедливого конкурсу, використання прогресивних форм фінансування інноваційних підприємств (державні цільові програми, інноваційні фонди, венчурне підприємництво, та ін.); та відновлення пільгового оподаткування для інноваційного бізнесу.

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР У ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВІЙ ФОРМІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Завадська Ангеліна Тимурівна,
*молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The article analyzes the theoretical and regulatory approaches to the understanding of the term “national innovation system” and its content in